

**ПРОТИДІЯ ЕКОНОМІЧНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ
ЯК ЗАПОРУКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ**

**COMBATING ECONOMIC OFFENSES AS A GUARANTEE
OF UKRAINE'S ECONOMIC SECURITY**

Актуальність статті полягає в тому, що законодавством України національна безпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам. Саме тому забезпечення економічної безпеки є одним із пріоритетних напрямів державної політики. У роботі визначено особливості протидії економічним правопорушенням основні ознаки економічної безпеки держави, а також вплив на неї економічних правопорушень. Розглянуто основні види економічних правопорушень та запропоновано їх класифікацію на економічні злочини та провини, поклавши в основу такої класифікації критерій допорогового та післяпорогового ступеня економічної небезпеки. Економічні правочини відрізняються від економічних злочинів тим, що це можуть бути будь-які дії стосовно суб'єктів господарювання, наслідками яких є лише часткові втрати та збитки, що не руйнують його стан і не перешкоджають йому реалізовувати свої статутні завдання на відміну від наслідків економічних злочинів. Тобто наслідком економічної провини є втрати та збитки, що поновлюються, а її основою є проява допорогової економічної безпеки. Отже, економічна провинна – це форма правопорушення, яка не є суспільно небезпечним і тягне за собою часткові, поновлювані втрати для суб'єкта господарювання, що не порушують його стан, і, в цілому, не перешкоджають реалізації його статутних цілей. Зроблено висновок, що економічні правопорушення – це протиправна діяльність, яка охоплює різні сторони зловживання державою та економічною владою, зазіхає на порядок управління фінансово-господарською діяльністю, та завдає шкоди економічній безпеці країни, окремих регіонів, більшості суб'єктів господарювання та громадян, має, як правило, інтелектуальний характер, здійснюється систематично під прикриттям законної економічної діяльності з використанням службового становища, як фізичними, так і юридичними особами, з метою отримання незаконних доходів. Економічні правопорушення становлять чи не найбільшу небезпеку для національної економіки.

Ключові слова: економічна безпека, тіньова економіка, економічні правопорушення, рейдерство, злочини проти інтелектуальної власності.

The relevance of the article lies in the fact that national security is defined by the legislation of Ukraine as the protection of the vital interests of a person and citizen, society and the state, which ensures the sustainable development of society, timely detection, prevention and neutralization of real and potential threats to national interests. That is why ensuring economic security is one of the priority areas of state policy. The work defines the concepts and basic features of economic security of the state, as well as the impact on it of economic violations. The main types of economic offenses are considered and their classification for economic crimes and offenses is proposed, laying the basis for such classification as a criterion for the pre-threshold and post-threshold

degree of economic danger. Economic acts differ from economic crimes in that they can be any actions against business entities, the consequences of which are only partial losses and damages that do not destroy its condition and do not prevent it from implementing its statutory tasks, unlike the consequences of economic crimes. That is, the consequence of economic guilt is recurring losses and damages, and its basis is the manifestation of subthreshold economic security. Therefore, economic guilt is a form of offense that is not socially dangerous and entails partial, recurring losses for a business entity that do not disrupt its condition and, in general, do not prevent the implementation of its statutory goals. It was concluded that economic offenses are illegal activities that cover various aspects of the abuse of state and economic power, interfere with the order of managing financial and economic activities, and harm the economic security of the country, certain regions, the majority of economic entities and citizens, have, as a rule, intellectual in nature, carried out systematically under the guise of legal economic activity using official position, both by individuals and legal entities, with the aim of obtaining illegal income. Economic crimes represent almost the greatest danger for the national economy.

Key words: *economic security, shadow economy, economic violations, raiding, crimes against intellectual property.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання економічна безпека є найбільш важливою складовою частиною структури національної безпеки держави. Відповідно до Концепції економічної безпеки України, забезпечення економічної безпеки – це гарантія незалежності країни, умови стабільності та ефективної життєдіяльності суспільства [1].

Законодавством України національна безпека визначається як захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам.

Саме тому забезпечення економічної безпеки є одним із пріоритетних напрямів державної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань економічної безпеки присвячено низку праць таких науковців, як О. Бандурка, О. Барановський, В. Геєць, М. Кизим, М. Куркін, В. Мунтіян та ін. Проте, наявні на сьогодні дослідження не враховують постійні кардинальні трансформації, що відбуваються з початку ХХІ століття, загострюють проблему економічної безпеки, а також не враховують зміни в законодавстві.

Постановка завдання. Метою даної роботи є дослідження впливу економічних правопорушень на економічну безпеку держави.

Виклад основного матеріалу. Питання економічної безпеки держави досліджувалося багатьма вітчизняними та зарубіжними науковцями. Саме тому підходи до визначення даного поняття досить різні.

О. Мірошниченко зазначає, що економічна безпека є одним із визначальних складових елементів системи національної безпеки [2]. Саме тому для забезпечення стабільного та стійкого соціально-економічного розвитку держави і захисту її незалежності необхідним є функціонування надійної та ефективної системи забезпечення економічної безпеки.

Вітчизняні науковці в дослідженнях питань економічної безпеки держави підкреслюють, що її сутність полягає в нормальному функціонуванні економічної системи взагалі, у можливості нормальної роботи внутрішньої економічної системи та безболісному включенні її до світової економічної системи [3].

Не можна не відмітити думку таких учених, як О. Бандурка, В. Духов, К. Петрова, І. Черняков, які визначають економічну безпеку країни як «здатність її економічної системи протистояти негативному впливу об'єктивних та суб'єктивних чинників для досягнення макроекономічних цілей розвитку на рівні постіндустріальних держав» [4].

Виходячи з указаного поняття можна зазначити, що здатність економіки зберігати або швидко поновлювати нормальний рівень суспільного відтворення в умовах кризових ситуацій зовнішнього та внутрішнього характеру – основна ознака економічної безпеки держави.

Водночас економічна безпека будь-якої держави та окремих суб'єктів господарювання повинна забезпечуватися системою заходів дотримання законодавства в галузі господарської політики. На жаль, як свідчить статистика, кардинальні реформи, що здійснюються в Україні,

супроводжується криміналізацією суспільства та зростанням злочинності, особливо в економічній та фінансовій сферах, а це створює реальну загрозу економічній безпеці країни. Економіка завжди була предметом злочинних посягань, особливо у трансформаційні періоди, коли радикально змінюються відносини власності та форми господарювання.

На сьогодні низка чинників ускладнюють процес забезпечення економічної безпеки держави та створюють загрозу стійкому, збалансованому розвитку держави, зокрема: високий рівень тінізації економіки, а саме, поширення тіньової зайнятості, розповсюдження напівлегальних методів ухилення від оподаткування, криміналізація економічних відносин, наявність в країні організованих злочинних угруповань, що претендують на контроль над діяльністю суб'єктів господарювання.

Зокрема, тіньова економіка негативно впливає на суспільне життя: економіку, політику, соціальну та правову сфери, громадську свідомість, міжнародні відносини тощо.

За оцінками фахівців близько 55% підприємств повністю або частково працюють у «тіні». Розрахунки питомої ваги тіньового сектору із застосуванням різних методик свідчать, що він становить близько 40 – 50% внутрішнього валового продукту. На думку вітчизняних і західних експертів, цей рівень тіньової економіки можна вважати її нижньою межею. Для порівняння в Італії рівень тіньової економіки складає 27,8%, у Франції – 14,9%, в Німеччині – 16,3%, в США – 8,9% ВВП [5, с. 280].

Управління національною економікою значною мірою залежить від тінізації економічних відносин, а наведена статистика особливо свідчить про те, що масштаби тіньової економіки не можуть не враховуватися при прийнятті управлінських і законодавчих рішень на всіх рівнях владних структур.

Існування тіньової економіки призводить до негативних наслідків, основними з яких є:

- порушення грошового обігу та розвиток інфляційних процесів;
- дискримінація суб'єктів підприємницької діяльності, несумлінна конкуренція або неправомірне обмеження конкуренції;
- скорочення податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів;
- нерегламентована зайнятість і неконтрольоване розшарування населення за рівнем прибутків;
- нерациональне розміщення трудових ресурсів;
- відтік капіталів за кордон і суттєве скорочення інвестиційних коштів в економіку держави, що не дозволяє здійснити структурну перебудову національної системи господарства та забезпечити збалансованість державного бюджету.

Водночас найбільш небезпечним наслідком розвитку тіньової економіки є криміналізація суспільства в цілому, що веде до втрати державою своїх регулюючих і контролюючих функцій та зниження рівня економічної безпеки. Такі поняття, як криміналізація і тінізація економіки тісно пов'язані між собою: тіньовий сектор є наслідком криміналізації економіки та суспільства в цілому, і в той же час – однією з причин цього процесу та його каталізатором.

Говорячи загалом про економічні злочини сучасності слід звернути увагу на основні риси, якими вони характеризуються, а саме:

- гнучкою адаптацією злочинців до нових форм і методів організації підприємницької діяльності;
- маскуванням злочинів під видом укладання та здійснення законних цивільно-правових угод (договорів купівлі-продажу, застави, займу тощо);
- оперативним реагуванням на зміни у ринковому середовищі;
- кваліфікованим використанням у злочинній діяльності комп'ютерних технологій та електронних засобів зв'язку;
- різноманітними прийомами та засобами приховування злочинів під видом «невдалої» підприємницької діяльності (фіктивне банкрутство, реорганізація підприємств, перейменування підприємств тощо).

Зростання ролі інформаційних технологій та можливість їх використання у злочинних цілях останнім часом значно підвищила цікавість до проблем економічної злочинності у всьому світі. Сучасні економічні злочини мають так риси:

- вони охоплюють різноманітні зловживання економічної влади на різних рівнях управління, які зазіхають на порядок ведення економічного управління;
- здійснюються у більшості випадків у процесі професійної діяльності;
- завдають значної економічної шкоди інтересам держави, більшості підприємницьких структур та населення [6].

Досить важливим є розмежування економічних правопорушень на адміністративні проступки та кримінальні злочини.

Так, до адміністративних проступків (правопорушень) відносять протиправні винні (навмисні або необережні) дії або бездіяльність, що не є суспільно небезпечними, за які законодавством передбачена адміністративна відповідальність, якщо за ці порушення чинним законодавством не передбачено кримінальну відповідальність. Причому суб'єктами адміністративних правопорушень можуть бути не тільки фізичні, але і юридичні особи.

Протиправні діяння, які за своїм характером передбачають кримінальну відповідальність, з точки зору юридичної науки є злочинами.

Така класифікація правопорушень з точки зору економічної безпеки не в повній мірі відповідає вимогам їх аналізу. Взнявши за основу критерій допорогового та післяпорогового ступеня економічної небезпеки, які є наслідками скоєного правопорушення та визначаються, перш за все, внутрішнім змістом та наслідками втрат для певного суб'єкта господарювання більш доцільним є поділ економічних правопорушень на економічні злочини та провини.

При цьому основною ознакою економічного злочину слід вважати причинення суб'єкту господарювання втрат, що руйнують його стан, або позбавляють його можливості реалізувати свої статутні завдання. Тобто основою економічного злочину є прояв післяпорогової небезпеки. Економічні злочини зазвичай мають цілеспрямований характер, тобто є умисними.

Ураховуючи викладене, можна підсумувати, що економічні злочини – це форма економічних правопорушень, що є наслідками умисних дій, яка має суспільно небезпечний характер та призводить до загальних втрат, що руйнують стан суб'єкта господарської діяльності та унеможливають йому виконання своїх статутних цілей.

У свою чергу економічні правочини відрізняються від економічних злочинів тим, що це можуть бути будь-які дії стосовно суб'єктів господарювання, наслідками яких є лише часткові втрати та збитки, що не руйнують його стан і не перешкоджають йому реалізувати свої статутні завдання на відміну від наслідків економічних злочинів. Тобто наслідком економічної провини є втрати та збитки, що поновлюються, а її основою є проява допорогової економічної безпеки. Отже, економічна провинна – це форма правопорушення, яка не є суспільно небезпечним і тягне за собою часткові, поновлювані втрати для суб'єкта господарювання, що не порушують його стан, і, в цілому, не перешкоджають реалізації його статутних цілей.

Однією з найбільших загроз економічній безпеці суб'єктів господарювання є правопорушення у сфері власності. Це зумовлено зокрема тим, що відносини власності є основою всієї системи економічних відносин, а правопорушення у цій сфері в першу чергу пов'язані з незаконним привласненням, відчуженням, користуванням і розпорядженням об'єктами власності.

Найбільш розповсюдженими формами злочинів проти власності є крадіжка, грабіж, розбій, розтрата, а також привласнення, найбільш уживаними способами вчинення якого сьогодні є шахрайство, вимагання та рейдерство.

Так, відносно новим видом злочину, який поширюється в нашій країні, є рейдерство – незаконна діяльність організованих злочинних груп, спрямована на привласнення чужого майна, шляхом шахрайства з використанням неправосудних або сфальсифікованих судових рішень. Не рідко рейдери для захоплення майна певних суб'єктів господарювання використовують рішення судових інстанцій. А відсутність у кримінальному законодавстві України необхідних юридичних норм суттєво ускладнює боротьбу правоохоронців з цим злом [7].

В умовах сьогодення серйозну загрозу економічній безпеці підприємств та держави в цілому створюють злочини проти інтелектуальної власності, оскільки саме творчість, освіта, наука тощо є головним рушієм розвитку суб'єктів господарювання. Сьогодні в Україні створено відповідну законодавчу базу для забезпечення охорони інтелектуальної власності, хоча сама система має недоліки та прогалини.

Кримінальний кодекс України до злочинів у сфері інтелектуальної власності відносить: порушення авторського права і суміжних прав; порушення права на об'єкти промислової власності; незаконне використання товарного знака; розголошення комерційної таємниці та інші.

Розглядаючи питання економічних злочинів, що становлять небезпеку для діяльності певних суб'єктів, варто зауважити, що останні можуть здійснюватися як безпосередньо у сфері економічної діяльності, так і у сфері управління (менеджменту).

При нечесному ставленні до власних обов'язків менеджери різних ступенів управління можуть зловживати владними повноваженнями, наданими їм посадовими інструкціями, в корисливих цілях для себе або інших осіб, що створює небезпеку для діяльності суб'єктів господарювання. До

таких правопорушень відносяться: легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом; доведення до банкрутства; проведення узгоджених антиконкурентних дій тощо.

Зловживання посадовим становищем окремими менеджерами підприємств і державними службовцями займає значне місце в переліку порушень прав суб'єктів господарювання. Найбільш розповсюдженими формами їх прояву є корупція, вимагання тощо. За окремою думкою, корупція взагалі перетворилася на важливий негативний чинник іміджу України [8]. А контрабанда і нелегальна міграція стали загрозами національній безпеці України, оскільки таким шляхом відбувається проникнення відповідних злочинних угруповань та нелегальних капіталів на територію України [5, с. 288].

Водночас найбільша кількість статей Кримінального кодексу України присвячена злочинам, пов'язаним з порушенням права на економічну діяльність. Основними видами правопорушень у сфері господарської діяльності, які створюють економічну небезпеку, є: порушення порядку заняття господарською та банківською діяльністю; заняття забороненими видами господарської діяльності; фіктивне підприємництво; протидія законній господарській діяльності; незаконне відкриття або використання за межами України валютних рахунків; ухилення від сплати податків; шахрайство із фінансовими ресурсами; порушення порядку випуску (емісії) та обліку цінних паперів; виготовлення, збут та використання підроблених недержавних цінних паперів; випуск або реалізація недоброякісної продукції; незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що складають комерційну таємницю; розголошення комерційної таємниці; підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів; внесення службовою особою до офіційних документів свідомо неправдивих відомостей [9].

Висновки. Підсумовуючи слід визначити, що економічні правопорушення – це протиправна діяльність, яка охоплює різні сторони зловживання державою та економічною владою, зазіхає на порядок управління фінансово-господарською діяльністю, та завдає шкоди економічній безпеці країни, окремих регіонів, більшості суб'єктів господарювання та громадян, має, як правило, інтелектуальний характер, здійснюється систематично під прикриттям законної економічної діяльності з використанням службового становища, як фізичними, так і юридичними особами, з метою отримання незаконних доходів. Економічні правопорушення становлять чи не найбільшу небезпеку для національної економіки.

Список використаних джерел:

1. Концепція економічної безпеки України. *Ін-т екон. прогнозування*. Кер. Проекту В. М. Гейць. К. : Логос, 1999. 56 с.
2. Мірошниченко О.В. Визначальні функції системи національної економічної безпеки. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. 2007. № 12. С. 8–12.
3. Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство. Х. : ІНЖЕК, 2006. 240 с.
4. Бандурка О. М., Духов В. Є., Петрова К. Я., Черняков І. М. Основи економічної безпеки : підручник. Харків : НУВС, 2003. 236 с.
5. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави : дисертація доктора юридичних наук за спец. 12.00.07. Харків, 2013. 476 с.
6. Бандурка А. М., Червяков І. М., Посылкіна О. В. Фінансово-економічний аналіз. Х. : Ун-т внутрішніх дел, 1999. 394 с.
7. Куркін М. В., Понікаров В. Д., Назаренко Д. В. Контроль та захист економічної діяльності підприємств. Х. : ІНЖЕК, 2010. 297 с.
8. Порошенко П. Реформування правоохоронних органів і спецслужб – ключове завдання нової влади. *Урядовий кур'єр*. 2005. С. 5.
9. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>